

Arhiv odsutnog

Mikulin, Stela

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:215:052394>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI
NASTAVNIČKI ODSJEK

Diplomski rad

ARHIV ODSUTNOG

Diplomantica: Stela Mikulin

Mentorica: izv.prof.art.Gordana Bakić Vlahov

Komentorica: umj. sur. Hrvoslava Brkušić

Studijski program: Diplomski sveučilišni studij
likovna kultura, smjer: nastavnički

Predmet: Slikarstvo

Zagreb, rujan 2021.

ARHIV ODSUTNOG

Sadržaj:

<i>Sažetak</i>	1
<i>Summary</i>	2
<i>1. Arhiv odsutnog</i>	3
<i>1.1. Objekt-knjiga</i>	3
<i>1.2. Videorad – Povratak sjećanja</i>	8
<i>2. Umijeće pamćenja i mnemotehnika</i>	9
<i>3. Prostori obiteljske kuće</i>	12
<i>4. Tehnike i mediji „Arhiva odsutnog“</i>	16
<i>4.1. Kolaž</i>	16
<i>4.2. Umjetnička knjiga</i>	19
<i>4.3. Video umjetnost</i>	20
<i>5. Razvijanje ideje diplomskog rada</i>	22
<i>6. Literatura</i>	24
<i>7. Popis i izvori slikovnih materijala</i>	25

Sažetak

U radu se kroz prostore obiteljske kuće, dvorišta i vrta dokumentira odnos prisutnog i odsutnog, a također se osvrće na predmete, prostorije, objekte i kutke koji bilježe osobne fotografije i na kojima se prepoznaje introspektivan senzibilitet. Uz to se u opreku postavlja odnos između prisutnih, stvarnih predmeta u prostoru i misaone slojevitosti ambijenta. Navedeni se odnos pritom povezuje uz određene autobiografske vremenske periode i događaje kako bi ostali upamćeni.

Problematika reminiscencije, prijenos informacija te odnos svijesti i podsvijesti pojavljuju se u mojim prijašnjim radovima, a u *Arhivu odsutnog* međusobno se prožimaju i propituju sjećanja i trenutke koje vežem uz prostore obiteljske kuće. Fotografije nastojim oživotvoriti direktnom intervencijom, preko njih slažući imaginarne papirnate konstrukcije koje pokrivaju neke dijelove prostora, ali ih istovremeno i nadopunjuju. Tijekom samog procesa rada, posebno se posvećujem jednom prostoru, blagovaonici, koja se, zbog svoje funkcije kojom povezuje sve članove obitelji, nameće kao središte kuće. Blagovaonica tako postaje sinonimom za zajednički prostor namijenjen obiteljskom druženju. Taj prostor i sve njegove pripadajuće prošle i sadašnje elemente pokušajem afirmirati kroz video rad. Diplomski je rad stoga podijeljen na dva segmenta, objekt-knjigu i video rad, a oboje se bave istom problematikom: raščlanjivanjem i analizom misaonih elemenata osobnih prostora.

Summary

In this thesis, I document the relationship between the present and the absent through the family house, yard and garden. I glance at objects, rooms, objects and corners that record personal photographs and through them I recognize introspective sensibility. I contrast the connection between the physically present, real objects from the area with the mental stratification of the ambience, and I personally connect it with certain time periods and events that I want to remember.

The issue of reminiscence, the transfer of information and the relationship between consciousness and subconsciousness appear in my previous works. Through the Archive of the Absent, memories and moments that I associate with the family home are intertwined and questioned. I try to vivify photographs by direct intervention by arranging imaginary paper constructions on them, which thus cover some parts of the space, and at the same time complement it. However, during the work process itself, I decide to additionally dedicate myself to one space, the dining room, which imposes itself as the center of the house due to its function of connecting all family members. The dining room thus becomes synonymous with a common space intended for family gatherings. I try to affirm this space and all its past and present elements through video work. The master's thesis is therefore divided into two segments, object-book and video work. Both deal with the same issue of analysis and analysis of thought elements of personal spaces.

1. Arhiv odsutnog

1.1. Objekt-knjiga

Objekt-knjiga sastavljena je od fotokolaža konstruiranih od fotografija koje dokumentiraju prostore kuće, dvorišta i vrta tijekom mog odrastanja i boravka u njima. Na prizore s fotografija direktno slažem i gradim konstrukcije od papira koje simboliziraju misaone elemente prostora osjetilne samo meni zbog svih osobnih iskustva i trenutaka koji spomenute prostore popunjavaju. Elementi od papira asociraju pritom na krhkost čuvanja dragocjenih misaonih elemenata koji vremenom blijede i raščlanjuju se na skup naknadno montiranih trenutaka i sjećanja. Ti slijepi papiri mogu se iščitati kao praznine u prostoru koje su odsutne u sadašnjem vremenu, ali njihova je prava uloga, nasuprot tome, upravo u ispunjavanju i ponovnom sastavljanju prostora koji bi slučajni promatrač doživio tek kao uobičajeni ambijent, dok meni predstavlja osobni arhiv svega odsutnog. Odsutne elemente na fotokolažima ističem sastavljanjem imaginarnih kompozicija koje tako zauzimaju fizički prostor na prisutnim elementima s fotografija.

Kuhinja

Svi odsutni elementi utječu na sagledavanje trenutnog stanja prostora, a zbog međusobnih preklapanja prostor se puni i konstantno reinterpretera kombinacijom odsutnih i prisutnih elemenata. Usporedivo je to s načinom na koji podsvijest utječe na svijest i tako svakog pojedinca čini jedinstvenom individuom, budući da svako prethodno iskustvo utječe na doživljavanje nove situacije i trenutka. Takvo gomilanje iskustva, odnosno obrazac konstantnih preklapanja i utjecaja prijašnjeg na sadašnje stvara jedinstven doživljaj. Tu jedinstvenost pronalazim u osobnim prostorima kuće koji su za mene ispunjeni s bezbroj riječi, trenutaka i osjećaja, a koji drugim ljudima ne bi bili poznati u tom istom prostoru.

Kupaonica

Osobna memorija koja arhivira krhkost trenutaka, impresija i dojmova te njena potreba za očuvanjem reflektira se kroz simbolično oslanjanje na fizički prisutne predmete i kutke s fotografija. Takav odnos fizičkog i misaonog uspijeva osigurati vrijednosti sjećanja sačuvanima. U tom pogledu potrebu za očuvanjem sjećanja provodim metodom mnemotehnike koja povezuje podatke u cjeline i pridaje im lakše zapamtljiv oblik.¹ Naime, svrha mnemotehnike je utisnuti u pamćenje niz mjesta koja će služiti za skladištenje informacija koje želimo zapamtiti. Informacije možemo spremiti u najrazličitija mjesta, pri čemu se u radu odlučujem na obiteljsku kuću i njenu okolicu. U tako odabrana mjesta pohranjujemo slike pomoću kojih želimo nešto zapamtiti. Nakon što u nama oživi potreba za prisjećanjem, posjećujemo našu kuću, ulazimo u svaku prostoriju i obraćamo pozornost na svaki predmet koji stoji u kutu i čeka svoje otkrivanje. Kada ga pronađemo, želimo oživjeti i povratiti i onu najkratkotrajniju informaciju koja je bila povjerena na čuvanje našoj kući.

¹ Vidi u: Frances A. Yates, Umijeće pamćenja, naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2011, str. 1-3.

Recimo još da je mnemotehnika kao umijeće pamćenja služila za pohranu važnih informacija, ponajviše činjenica koje su racionalne, objektivne i nepobitne. Kroz objekt-knjigu na mjesto činjenica postavljam vlastita sjećanja vezana uz prostore kuće, prostore odrastanja, što ih pokušavam racionalizirati ne bi li ostala upamćena i nepromjenjiva od strane vremena. Fotografije su stoga prikazane crno-bijelima kako bi se neutralizirao njihov osobni karakter i atmosfera koju prenose boje.

Spavaća soba

Objekt-knjiga koncipirana je kao niz kartica koje svojim vezivanjem i preklapanjem preuzimaju elemente fotoalbuma i njegova načina pohranjivanja. Nadalje, prateći realan raspored prostora, povezane kartice tvore cjelinu uobličenu u tlocrt kuće i pripadajuće okućnice. Oblik kuće, dvorišta i vrta prati displej na kojem su izloženi fotokolaži na karticama. Oni zajedno stvaraju cjelinu objekta-knjige koja jasno prikazuje prostore u kojima su metodom mnemotehnike pohranjeni svi važni i odsutni trenuci.

Objekt-knjiga

1.2. Video rad – Povratak sjećanja

U video radu vodim se uputama Georges Pereca namijenjenim detaljnom promatranju i bilježenju karakteristika ulice.² Te upute primjenjujem na prostor svoje kuće, odnosno blagovaonice, koju raščlanjujem i opisujem na više razina njenog postojanja ne bi li osobno spoznala sve slojeve te prostorije. Georges Perec u *Vrstama prostora* opisuje da je povratak sjećanja koje mu pruža prostor u kojem je boravio jednak oživljavanju sna koji smo sanjali i koji oživimo kada ga zapišemo na papir kako bi postao dio našeg iskustva.³ Tim principom ponovnog bilježenja prošlih trenutaka pokušavam povratiti sjećanja te ih sagledati kao skup informacija. U tome mi pomaže video rad u kojem na različite načine opisujem blagovaonicu te njene fizičke i misaone karakteristike.

Video rad

² Vidi u: Georges Perec, *Vrste prostora*, Zagreb: Meanda, Biblioteka Psefizma, 2005., str. 79-84.

³ Vidi u: Isto, str. 37.

2. Umijeće pamćenja i mnemotehnika

Pamćenje kao sposobnost zadržavanja i korištenja informacija specifično je korišteno kroz različite vremenske periode.⁴ U antici, primjerice, budući da knjige i zapisi nisu uvijek bili lako dostupni, cilj je bio zapamtiti što više podataka i informacija koje bi se zatim prenosile govornim putem. U skladu s time važne su se informacije čuvale u umu učenih ljudi. S obzirom na to da je takav način pamćenja izrazito zahtjevan, a danas se čini gotovo nemogućim, bilo je potrebno usavršiti umijeće pamćenja, odnosno pohranjivanje informacija pomoću tehnike kojom bi se u prostore uma utiskivali mjesta i slike. Takvu tehniku, koja povezuje podatke u cjeline i tako im pridaje lakše zapamtljiv oblik, danas nazivamo mnemotehnikom. U vezi s rečenim valja napomenuti da se nakon izuma tiska sve manje koriste umni kapaciteti sposobnosti pamćenja, dok se u suvremeno doba uloga pamćenja čini neiskorištenom, pa čak i nepotrebnom, zbog raznih mogućnosti pohranjivanja informacija koje su prije izuma tiska mogle biti spremljene isključivo u umu.

Svrha mnemotehnike je utisnuti u pamćenje niz mjesta koja će služiti za skladištenje informacija koje želimo zapamtiti. U *Obrazovanju govornika* Kvintilije piše da, kako bismo stvorili niz mjesta za pamćenje, u našem umu trebamo izgraditi prostranu kuću s mnogo soba.⁵ Informacije pritom možemo utisnuti u najrazličitija mjesta, od zgrade do najsitnijeg predmeta koji se nalazi zakopan duboko u njoj. U tako odabrana mjesta pohranjujemo slike kojima pokušavamo nešto zapamtiti jer čovjek shvaća preko slika koje su kopija tjelesne stvari.

Kvintilijan također objašnjava da antičkog govornika trebamo zamišljati kako za vrijeme razgovora u mislima luta svojom memorijskom kućom, tražeći slike koje je pohranio, a koje mu trebaju u raspravi koju upravo vodi. Ove čari umijeća pamćenja danas su velikim dijelom zamijenjene internetom koji kod naših pretraživanja luta čitavim memorijskim gradovima, dok mi zahtijevamo informacije i nestrpljivo ih iščekujemo. Ipak, treba reći da dugoročno pamćenje ima neograničen kapacitet pohrane te da informacije u njemu mogu biti sačuvane i čitav život. Umijeće pamćenja osmišljeno je upravo po principu dugoročnog pamćenja pa se tako kod dosjećanja neke informacije koja ima mjesto u dugoročnom pamćenju služimo znacima prepoznavanja.

⁴ Pamćenje. Mrežna stranica *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=46352> (Pregledano 13. svibnja 2021.)

⁵ Vidi u: Frances A. Yates, *Umijeće pamćenja*, naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2011, str. 14-16.

U *Ispovijestima* Augustin opisuje prostrane poljane i velike dvorane pamćenja gdje se krije raskoš mnogobrojnih slika pohranjenih u svakojake predmete i unesenih pomoću osjetilnih opažanja.⁶ U vezi s time pamćenje dijelimo na auditivno i vizualno te pamćenje okusom i mirisom. Iako se osjetilni sustavi međusobno razlikuju, njihova struktura i proces djelovanja imaju neke zajedničke karakteristike. Svaki se osjetilni sustav tako sastoji od receptora, smještenih na tijelu, pomoću kojih vanjski podražaj lako dopire do osjetila koja potom pohranjuju informaciju u pamćenje. Augustin govori i o slikama iz osjetilnih utisaka, pohranjenim u spremišta našeg pamćenja, koje omogućavaju čovjeku da, kada zaviri u svoju nutrinu, osim duševnih čuvstava pronade i tračke svemira. Možemo reći da takav opis pamćenja našu nutrinu prikazuje kao bezbroj kutaka u kojima se kriju sve naše individualne dragocjenosti, a koje su dio jedne veće cjeline.

Budući da u našoj mentalnoj kući obitavaju sve naše misli i važni nam podaci, svaki pojedinac će ih spremati na njemu drago mjesto. Tako Tulije, govoreći o mjestima čija je namjena pohrana i dugoročno pamćenje, ističe kako različiti ljudi biraju različita mjesta ovisno o vlastitim interesima.⁷ Mjesta koja se trebaju utisnuti u naše pamćenje jesu tjelesna, što znači da do njih dolazimo imaginacijom koju shvaćamo kao zamišljanje, maštanje o stvarima koje ne postoje ili nisu prisutne. Riječ je o misaono-kreativnoj sposobnosti stvaranja koja se u našem slučaju ogleda u tome da imaginacijom stvaramo mjesta, vrtove, kuće, prostore, sobe i predmete u koje pohranjujemo slike, a koje stvaramo na isti način, predstavljajući podatak koji želimo sačuvati.

No što kada želimo zadržati neki osjećaj ili uspomenu, možemo li u takvim slučajevima u našu kuću utisnuti sjećanje? Aristotel u tom smislu razlikuje pamćenje i reminiscenciju, a samo sjećanje opisuje kao obnavljanje prethodnog znanja.⁸ Prema njegovu mišljenju, pamćenje je proces usvajanja informacija, dok sjećanje oživljava već prisutna iskustva, osjećaje i uspomene. Aristotel također navodi i princip asocijacije u čijoj su osnovi prethodna iskustva kojima se stvaraju veze između različitih sadržaja. Elementi se asocijativno povezuju po dodiru, sličnosti i kontrastu, postupcima koji pomažu u nastojanju da se pronade ono čega se želimo sjetiti. Mentalnom reprezentacijom prošlih događaja prisjećamo se onoga što više nije prisutno, i to onda kada njihovu odsutnost želimo oživjeti, kada je želimo vraćenu. Elemente odsutnog ponovno slažemo pomoću fragmenata pamćenja

⁶ Vidi u: Frances A. Yates, *Umijeće pamćenja*, naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2011, str. 58-61.

⁷ Isto, str. 81-83.

⁸ Isto, str. 46-47.

kroz mentalnu i misaonu reprezentaciju. Budući da su sjećanja temelj naše individualnosti, zaslužuju posebna mjesta u našoj kući, to jest zaslužuju biti blagom kuće. Ipak, problem kod utiskivanja sjećanja u našu mentalnu kuću stvara njihova subjektivnost zbog koje se propitkuje stvarnost, točnost i jasnoća sjećanja. Kroz ovaj rad, metodom raščlanjivanja i analize prostornih elemenata, pokušavam sjećanja svesti na razinu činjenice, informacije, koja će tako moći ostati točno pohranjena i pravobitno vraćena.

3. *Prostori obiteljske kuće*

Pod prostorom se podrazumijeva protegnuta praznina koja je ispunjena pokretnim i nepokretnim tijelima.⁹ Prostori u kojima boravimo ili kroz koje samo nesmotreno prolazimo sadrže više sastavnih elemenata nego što to svjesno uočavamo. Primjećujemo ambijent u kojem se nalazimo, no što je s prostorom koji se nalazi unutar prostora, sa skrivenim pukotinama i rascjepima koji tiho zauzimaju samo male djele tog mjesta? Što je s misaonim prostorom specifičnim za svakog pojedinca?

U ovome radu bavim se upravo upoznavanjem sadržaja meni poznatih prostora, onih fizičkih i misaonih, načinom na koji oni ispunjavaju dobro znane površine, kutke kuće i njenu okolicu, te međusobnim preplitanjem umnožavaju prostor. Umnožavanje prostora povezujem pritom s principom obrasca po kojem djeluju svijest i podsvijest, a koje konstantnim preplitanjem i međusobnim utjecajem stvaraju nova i jedinstvena iskustva. Tako se poznati prostori kuće raščlanjuju kroz konstantu boravljenja u njima, a njihovo se viđenje mijenja kroz odrastanje i prolaznost vremena. Skup sjećanja i proživljenih trenutaka nadograđuju iste prostore novim misaonim elementima čije nam viđenje postaje jedinstveno zbog svih naših specifičnih doživljaja iz tih prostora. Također, prostori kuće i okolice umnožavaju se konstantnom potrebom za vraćanjem sjećanja i trenutaka koji su ondje obitali, a sada ih se pokušavamo prisjetiti i zadržati kroz njihovo ponovno analiziranje. Fizički elementi prostora omogućuju lakše prizivanje misaonih elemenata kroz najneznatnije fragmente sjećanja, a njihovim evociranjem prisvajamo prostore te oni postaju dijelom naših sjećanja.

Upute Georgesca Pereca namijenjene detaljnom promatranju i bilježenju karakteristika ulice primjenjujem u video radu, i to u prostoru blagovaonice koju raščlanjujem i opisujem na više razina njenog postojanja kako bi sentimentalnost prostorije svela na skup informacija.¹⁰

⁹ Prostor. Mrežna stranica *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=70228> (Pregledano 13. svibnja 2021.)

¹⁰ Vidi u: Georges Perce, *Vrste prostora*, Zagreb: Meandar, Biblioteka Psefizma, 2005., str. 79-84.

UPUTE GEORGESA PERECA:

Prvo navodi promatranje ulice detaljnije nego što to svakodnevno činimo te bilježenje njenih općih podataka.

Zatim slijedi ustrajno promatranje, pokušaj doživljavanja ulice kao da prvi puta prolazimo njome, te bilježenje svega zanimljivog, neobičnog, svakodnevnog i naizgled dosadnog.

Nakon toga nastupa detaljan opis ulice i svega što se na njoj nalazi u svrhu iscrpljivanja ove problematike, sve dok ulica koju promatramo ne postane barem na trenutak neko novo i nepoznato mjesto u kojem smo se našli izgubljeni.

Perec za kraj navodi da treba zamisliti što se nalazi pod ulicom, od pukotina do cijevi, te što se prije nalazilo na ovome mjestu po kojem hodamo.

Ove upute primjenjujem u video radu analizirajući sve segmente obiteljske blagovaonice. Blagovaonica, prostor kuće u kojem se okuplja i objeduje, odabrala sam kao središnje mjesto u kući čija je svrha povezivanje i zbližavanje. Ambijent takvih karakteristika prigodan je za detaljnu analizu po uzoru na Georgesa Pereca s ciljem ponovnog upoznavanja prostora i prihvaćanja prisutnih elemenata reminiscencije.

Prostori kuće imaju svoje specifične namjene u kojima se obavljaju različite aktivnosti, a obitavanje i odrastanje u tim prostorima kuću kao mjesto stanovanja čini domom. Gradeći dom, stvaramo sigurno i blisko nam mjesto obitavanja ispunjeno sentimentom te tako kroz godine gradimo vlastiti arhiv odsutnih i prisutnih elemenata. Osim toga dom možemo namjenski podijeliti na specifične uloge koje u njemu obnašaju žene i muškarci. S tradicionalnog gledišta, dom je mjesto koje povezujemo sa ženama koje se još od djetinjstva priprema na ulogu domaćice. Ta uloga podrazumijeva brigu o kućanskim poslovima, a kvaliteta domaćice mjeri se njenom pedantnošću i držanjem kuće uredne.¹¹ Liberalniji pogled na podjelu poslova u sklopu kuće pojavljuje se tek 1970-ih, no navedeni stereotipi i dalje ne jenjavaju te su prisutni i u današnjem društvu. Muškarci su oduvijek preuzimali ulogu glave

¹¹ Vidi u: Leslie Kanés Weisman, *Discrimination by Design-A Faminist Critique of the Man-Made Environment*, The Board of Trustees of the University of Illinois Manufactured in the United States of America, 1992., str. 86-120.

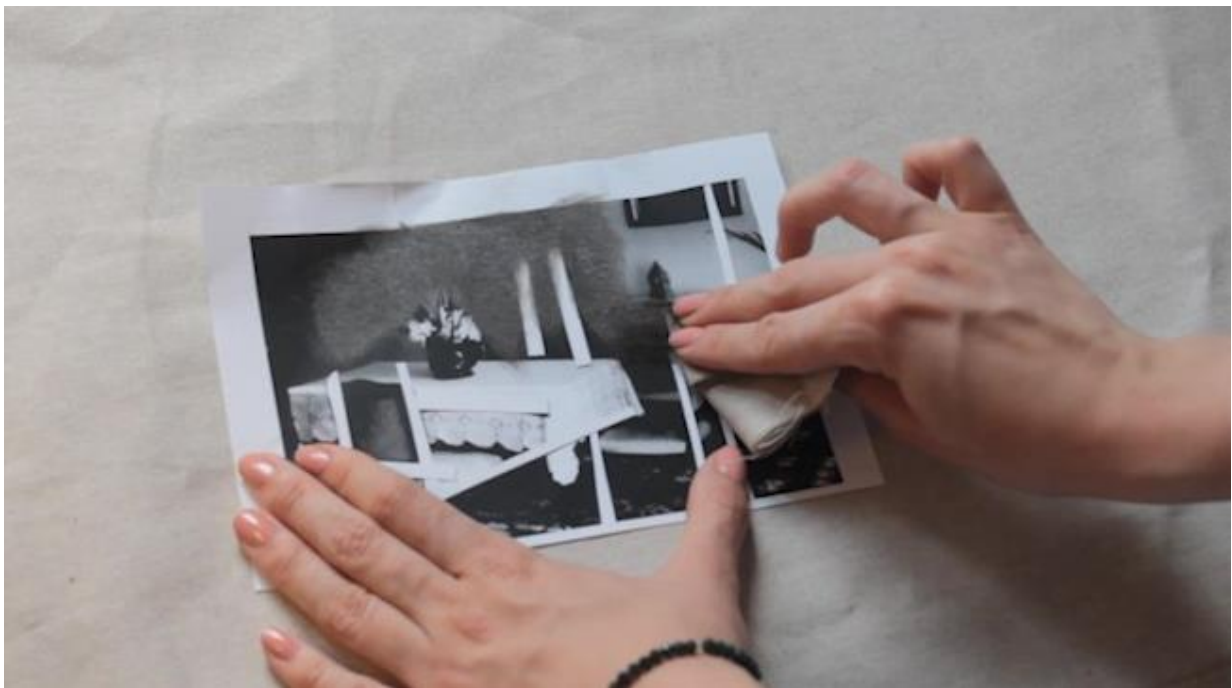
kuće brinući se o financiranju lagodnog života za svoju obitelj. Stoga njihovi prostori u kući podrazumijevaju radnu sobu za odmor ili intelektualne radnje, dok su ostali prostori namijenjeni isključivo za boravljenje bez dodatnih radnih obveza. Žena, pak, nije imala sobu namijenjenu za svoje potrebe, već je imala raspoređene radne uloge koje je obnašala po kući.

Tijekom 1970-ih, jačanjem feminizma i sve glasnijeg javnog pričanja o jednakim pravima žena i muškaraca, žene dobivaju više slobode, što iščitavamo pojavom sve veće potrebe za njihovim zapošljavanjem i stvaranjem vlastite autonomije. Ipak, navedene se promjene nisu značajnije odrazile na uloge u sklopu doma, pa je to rezultiralo time da žene rade puno više, budući da sada trebaju uskladiti poslovni život s privatnim životom domaćice. Čak je i u suvremeno doba, kada granice između ženskih i muških poslova postaju sve bljeđe, i dalje uobičajeno da žene u kućanskim poslovima preuzimaju znatno veću ulogu u domu nego muškarci.

Video rad

Blagovaonicu sam izabrala kao prostor u kući koji je zajednički, a koji funkcionalno povezujemo s prostorom kuhinje u kojoj se sprema objed. Odnos tih dvaju prostora zanimljiv je zbog uloga i aktivnosti obnašanim u njima. Kuhinja je prostor koji je oduvijek bio specifičan u životu žene i njenoj brizi o domaćinstvu. To je mjesto u kojem se obavljaju aktivnosti pripreme koje prethode opuštenom vremenu provedenom u blagovaonici, namijenjenoj druženju cijele obitelji. U literaturi se često upravo kuhinja navodi kao mjesto u kojima kulminiraju odnosi između žena, odnosno kao ambijent koji prirodno asociramo uz naše majke i koji povezujemo s ulogom žene kao domaćice. Navedeni prostor mijenjao se i razvijao s vremenom. Tako, nakon što je prvotno odvojena od ostalih prostorija, kuhinja se počinje tretirati kao otvoreni prostor koji se često povezuje s blagovaonicom kako bi, na taj način, cijela obitelj bila na okupu i u zajedništvu.

Fotografija iz video rada

4. Tehnike i mediji „Arhiva odsutnog“

4.1. Kolaž

Kolaž kao umjetnička praksa svoj puni potencijal ostvaruje početkom 20. stoljeća nudeći bezbroj mogućnosti u tumačenju i kritici društvenih, ideoloških i ekonomskih aktualnosti.¹² Kao novi pogled na svijet kroz umjetnost, kolaž otvara dotad neotkrivene prostore za eksperimentiranje i razumijevanje slučajnosti u umjetničkom procesu. Tako ova tehnika uvodi i kombinira elemente slika i fotografija, tekstove, dijelove časopisa, novina i drugog, dok je sam postupak kolažiranja sačinjen od slaganja i prenamjene različitih elemenata u novu cjelinu. Već iz rečenog vidljivo je da korištenje kolaža nudi niz mogućnosti. To isto vrijedi i za medij fotokolaža koji primjenjujem u svome radu, a pomoću kojega se, spajanjem različitih elemenata fotografija, kreira neki novi prizor i na taj način postiže dojam nove slike. Nadrealistički fotokolaži vizualiziraju prizore izvan stvarnog i fizičkog svijeta stvarajući pritom nelagodnu atmosferu zbog realnog prikazivanja nestvarnih elementa. Tako, primjerice, Greta Stern, argentinsko-njemačka fotografkinja, kroz svijet fotokolaža stvara imaginarne i nadrealističke prizore u kojima najčešće žene imaju glavnu ulogu, a kojima propitkuje i kritizira njihovu ravnopravnost.

Greta Stern, *Sueño (dream) N° 12*, 1948.

¹² *Collage-Modern Art Terms*. Mrežna stranica *The Art Story* <https://www.theartstory.org/definition/collage/> (Pregledano 2. svibnja 2021.)

U fotokolažima kombiniram fizički stvarne prostore s imaginarnim i misaonim elementima, prikazanim kroz papirnate konstrukcije, koji zajedno stvaraju novi, upotpunjeni prikaz prostora. Dok dio fotokolaža kreiram direktnim slaganjem papira na već postojeće fotografije, njegov drugi dio nastaje digitalno, kombiniranjem novih fotografija prostora kuće s već nastalim fotokolažima od papira i starih fotografija. Na taj način kombiniram elemente odsutnog i prisutnog, slično kao što to radi i umjetnica Chino Otsuka u seriji radova *Imagine finding me*.¹³ U njoj Otsuka narativno dokumentira elemente prošlosti i sadašnjosti istovremeno ih spajajući kroz stare fotografije gdje je prikazana kao djevojčica na koje naknadno aplicira vlastiti lik iz sadašnjosti. Digitalnim alatima umjetnica istovremeno briše i ujedinjuje vremenski period koji se proteže od njena djetinjstva sve do dvadesetih godina života, te tako spaja dva različita iskustva u jedno. Otsuka objašnjava kako ovim postupkom ujedinjavanja prošlosti i sadašnjosti, kao vremenskim strojem, dopušta novim mislima, idejama i iskustvima vraćanje u vlastitu prošlost.

Opisanim procesom umjetnica daje značaj promjenama pomoću kojih želi oživjeti trenutke sa starih fotografija, pokrenuti komunikaciju s vremenom, s prošlošću zbog koje se oblikovala u osobu kakva je danas.

Chino Otsuka, Kina 1985./2005., iz serije radova *Imagine finding me*, 2005, kromogeni otisak, 305x406 mm

¹³ Chino Otsuka, *Imagine finding me*. Mrežna stranica *Designboom* <https://www.designboom.com/art/chino-otsuka-inserts-her-adult-self-into-photos-from-her-youth-01-13-2014/> (Pregledano 10. svibnja 2021.)

Kroz *Arhiv odsutnog*, također pokušavam ostvariti dijalog s prethodnim vremenom te ga kroz novo i detaljno sagledavanje ovjekovječiti. Umjetnici koji se u svojim radovima bave reminiscencijom važni su mi pritom zbog različitih načina sagledavanja te problematike. Tako se Jonny Briggs u svojim radovima ne reflektira na vlastito djetinjstvo, već na moguće sljedove različitih događanja koji bi se mogli dogoditi u njegovoj odsutnosti.¹⁴ Kreiranje potencijalnih i imaginarnih trenutaka, umjetnik postiže na način da s obiteljskih fotografija izrezuje vlastiti lik, ali i ostale članove obitelji. Na taj način Briggs nastoji poništiti slijed događanja i stvoriti nove verzije. Preinakama koje stvara na obiteljskim fotografijama, izrezujući s njih vlastiti lik, umjetnik odstranjuje vlastite uspomene i izmjenjuje sjećanja na svoje odrastanje. Imaginarna rekonstrukcija vlastitog djetinjstva nastaje kao rezultat razmišljanja umjetnika u odrasloj dobi u kojoj se odmiče od subjektivnosti i stvara udaljenu priču koja predstavlja njegova nova sjećanja.

Dok se Briggs u svojem radu udaljava od vlastitih uspomena kroz izrezivanje obiteljskih fotografija i proces oduzimanja, ja u fotokolažima dodajem elemente na obiteljskim fotografijama kako bi ih što vjernije i osobnije prikazala te ovjekovječila.

¹⁴ Mrežna stranica *Jonny Briggs* <https://www.jonnybriggs.com/> (Pregledano 20. travnja 2021.)

4.2. Umjetnička knjiga

Umjetnička knjiga, kojom su fotokolaži povezani u jednu cjelinu, koristi elemente i karakteristike knjige u svrhu umjetničkog izražavanja.¹⁵ Navedena forma dopušta slobodu redefiniranja pojma knjige koja tako postaje umjetničkim radom. Umjetnička knjiga počinje biti popularnom i učestalom pojavom s avangardnim pokretom i eksperimentalnim umjetničkim formama na početku 20. stoljeća.¹⁶ Njena posebnost očituje se u opipljivoj i interaktivnoj mogućnosti koju pruža promatračima dopuštajući im direktni kontakt s umjetničkim djelom. U svojem radu formirala sam objekt-knjigu u jednu cjelinu objedinjujući tkaninom povezane kartice na kojima se nalaze ispisani fotokolaži i displej čiji oblik prati formu kuće i njene okućnice. Kartice, povezane tkaninom, razdijeljene su na šest različitih komponenti koje se zatim pravilnim slaganjem na displeju povezuju u formu realnog rasporeda prostorija u kući. Poklapanjem ili rasklapanjem kartica, one preuzimaju karakteristike fotoalbuma, listanje čijih nam stranica vraća pojedina sjećanja na ponovno viđene fotografije.

Američka umjetnica Joan Lyons u umjetničkoj knjizi *My Mother's Book* (1993) dokumentira sjećanja o svojoj majci kroz različite fotografije iz njena života.¹⁷ Kroz već dobro poznate priče i viđene fotografije umjetnica želi naglasiti važnost njihova prisjećanja i pamćenja, što je cilj i mog rada u kojem, interveniranjem na fotografijama prostora iz obiteljske kuće, želim naglasiti sve misaone i odsutne elemente koje vežem uz njih.

¹⁵ *Artist Book*. Mrežna stranica *Monoskop* https://monoskop.org/Artists_publishing (Pregledano 20. travnja 2021.)

¹⁶ Johanna Drucker, *The Century of Artists' Books*, 2004., str.93-94.

¹⁷ Isto, str. 348.

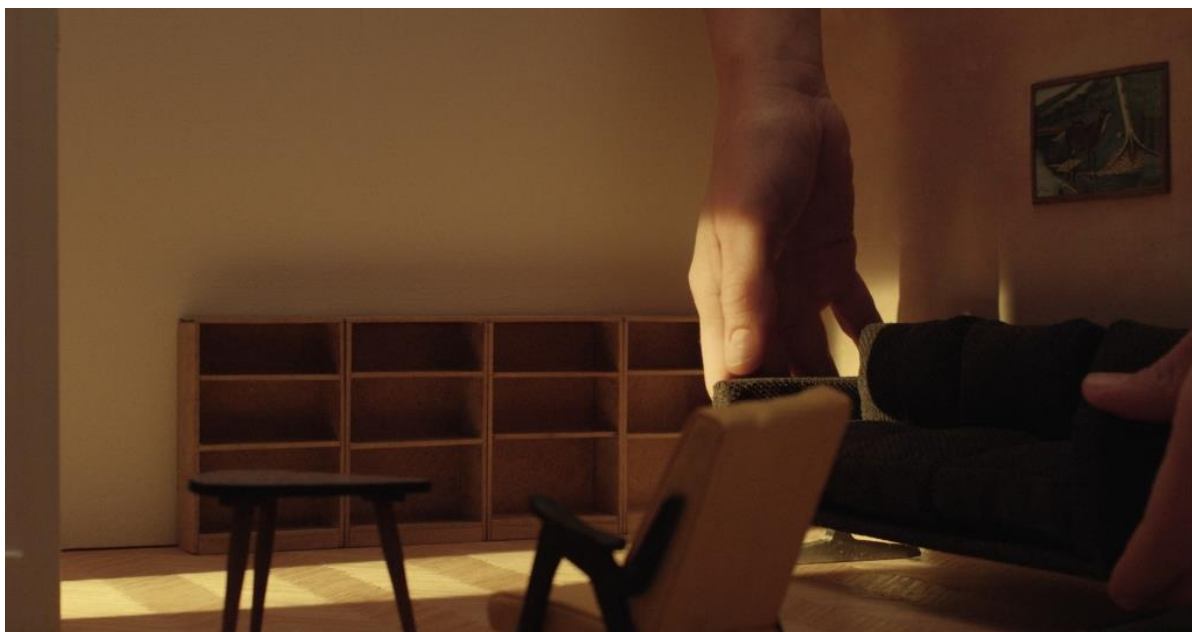
4.3. Video umjetnost

Video, oblik umjetnosti pokretnih slika koji je postao popularan 1960-ih i 70-ih, nudi nove mogućnosti eksperimentiranja s materijalom i efektima.¹⁸ Fleksibilnost navedenog medija, osim snimljenih materijala, pruža razne načine njihova predstavljanja, odnosno izlaganja, kao što je, primjerice, videoprojeksija. Navedeni oblik umjetnosti uključuje i spaja više medija, poput fotografije, zvuka, teksta i pokretnih slika, što omogućuje prikazivanje određene problematike na bezbroj načina. Slično kao što su djelovali oblici konceptualne umjetnosti, i videoumjetnost je, budući da je bila potpuno novi medij te djelovala radikalnom uslijed potpunog odvajanja od tradicionalnih djela, privukla mnoge umjetnike željne pomicanja granica. Navedeni razlozi utjecali su na to da se i veliki broj umjetnica odlučio oblikovati upravo u ovom mediju. Kroz videoumjetnost one su, slično kao i kroz preformans i *body art*, mogle preuzeti potpunu kontrolu u svom umjetničkom izražavanju u želji za prestankom etiketiranja i neravnopravnog sagledavanja ženskih i muških umjetnika. Nadalje, medij postaje popularnim i zbog dostupnosti, odnosno iznimno lakog širenja informacija velikoj masi promatrača.

Video kao medij omogućio mi je oživjeti statičnost prostora s fotografija i fotokolaža, a također me potaknuo na eksperimentiranje u vlastitom umjetničkom izražavanju kroz narativno prikazivanje i sagledavanje određenih prostora na neke nove načine. *Soba za dan*, film Ane Hušman problematizira prostor dnevne sobe kroz moguće događaje temeljene na sjećanjima.¹⁹ Uloga tog prostora te njegove privatne i javne karakteristike prikazani su interpretacijom i rekonstrukcijom originalne dnevne sobe.

¹⁸ *Video Art Movement Overview*. Mrežna stranica *The Art Story* <https://www.theartstory.org/movement/video-art/> (Pregledano 14. svibnja 2021.)

¹⁹ *Ana Hušman, Soba za dan*. Mrežna stranica *Bonobostudio* <https://bonobostudio.hr/hr/distribucija/soba-za-dan> (Pregledano 14. svibnja 2021.)

Ana Hušman, *Soba za dan*, 2018.

U video radu također pokušavam prostor blagovaonice dublje sagledati i zapamtiti kroz proces dekonstruiranja i poništavanja originalnog prostora kako bi saznala nešto više o ostatku toga prostora te svim njegovim fizičkim i misaonim elementima.

Fotografija iz videorada

5. Razvijanje ideje diplomskog rada

Sentiment je pojam koji se načelno javlja u svim mojim radovima, pa i u procesu njihova nastanka, a općenito se očituje u problematici zasnovanoj na osjećajima i nostalgiji. Tako me u seriji radova *Rupe* (2018) zanimala povezanost koju sam osjećala prema starim fotografijama s prizorima meni nepoznatih članova obitelji i njihovih prijatelja. Dokumentirana druženja, proslave i svečani događaji dali su naslutiti život koji se krio iza crno-bijelih prizora. Uslijedila je njihova osobna interpretacija čiji je cilj bio neprestano poništavanje trenutka te njegovo ponovno sastavljanje. Ta destrukcija koja vodi u konstruiranje novih prizora bio je osobni način upoznavanja s ljudima i događajima s fotografija. Cjelokupan proces nastajanja ove serije slika usmjeren je na osobno montiranje realnosti.

U nastajanju nekog rada ključni moment pridajem postupku destrukcije nakon kojeg slijedi ponovno konstruiranje. Ovaj proces rastavljanja i sastavljanja pojavljuje se u gotovo svim mojim radovima, no u nekima je taj element destrukcije izraženiji nego u drugima. Njime pokušavam detaljno proučiti određene informacije te ih sintetizirati kroz osobno preslagivanje, postupak koji koristim i u diplomskom radu.

Diplomski rad podijeljen je u dva dijela, objekt-knjigu i video rad, koji zajedno tvore jednu cjelinu problematizirajući dekonstrukciju prostora obiteljske kuće u svrhu evociranja i spremanja vlastitih sjećanja vezanih uz te prostore. Tako su se prvotno razvili fotokolaži, nastali od obiteljskih fotografija te imaginarnih papirnatih konstrukcija, čijom intervencijom simbolički prikazujem sve misaone i odsutne elemente koji „žive“ u prikazanim prostorima. Uprizorene su prostorije predvorja, blagovaonice, dnevnog boravka, kuhinje, kupaonice, spavaćih soba te ambijent vrta i dvorišta. Fotokolaži su ispisani na papirnatim kartica, a povezani su u jednu komponentu kroz formu umjetničke knjige, odnosno kroz lijepljenje na šest platnenih traka s ciljem lakšeg rukovanja. Kartice s prizorima kućnog ambijenta uparene su po principu realnog rasporeda prostorija u kući, stoga svojom formom tvore tlocrt kuće i njene okućnice, baš kao i displej koji je rađen po formi spojenih kartica. Displej i kartice aludiraju na rastvorene fotoalbume koji se u ritualnom listanju i prisjećanju neprestano granaju i proširuju.

Video rad, pak, nastaje u potrebi za daljnjim istraživanjem i proširivanjem problematike prostora te dodatnim oživljavanjem statičnih prizora s fotografija. Pokretne slike omogućuju detaljnu analizu prostora blagovaonice. Upravo nju odabirem za opširnije i pomnije promatranje budući da je riječ o prostoru koji ima karakteristike središta kuće u kojem sve svi okupljaju, borave i druže. Promatranje, kao zahtjevna aktivnost, pogodno je za bilježenje i prijenos informacija snimanjem. Tako se u ovom video radu bilježi esencija blagovaonice te svi njeni pripadajući elementi koje pokušavam istražiti kroz sam proces rada. Blagovaonica je za vrijeme mog odrastanja u kući promijenila svoj prvotni smještaj te se danas nalazi na drugoj strani kuće, premda je većina njenih fizičkih karakteristika ostala nepromijenjena. U videu se fokusiram na te specifične objekte koji se i dalje nalaze u blagovaonici te evociraju prošle trenutke i odsutne osobe. Zbog intimnosti opisane problematike, video se prikazuje u manjoj drvenoj kutiji koja svojim oblikom podsjeća na prikaz stvarne prostorije kuće.

6. Literatura

1. Ana Hušman, *Soba za dan*. Mrežna stranica *Bonobostudio* <https://bonobostudio.hr/hr/distribucija/soba-za-dan> (Pregledano 14. svibnja 2021.)
2. *Artist Book*. Mrežna stranica *Monoskop* https://monoskop.org/Artists_publishing (Pregledano 20. travnja 2021.)
3. Chino Otsuka, *Imagine finding me*. Mrežna stranica *Designboom* <https://www.designboom.com/art/chino-otsuka-inserts-her-adult-self-into-photos-from-her-youth-01-13-2014/> (Pregledano 10. svibnja 2021.)
4. *Collage-Modern Art Terms*. Mrežna stranica *The Art Story* <https://www.theartstory.org/definition/collage/> (Pregledano 2. svibnja 2021.)
5. Frances A. Yates, *Umijeće pamćenja*, naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2011.
6. Georges Perec, *Vrste prostora*, Zagreb: Meandar, Biblioteka Psefizma, 2005.
7. Johanna Drucker, *The Century of Artists' Books*
8. Leslie Kanés Weisman, *Discrimination by Design-A Feminist Critique of the Man-Made Environment*, The Board of Trustees of the University of Illinois Manufactured in the United States of America, 1992.
9. Mrežna stranica *Jonny Briggs* <https://www.jonnybriggs.com/> (Pregledano 20. travnja 2021.)
10. Pamćenje. Mrežna stranica *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=46352> (Pregledano 13. svibnja 2021.)
11. Prostor. Mrežna stranica *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=70228> (Pregledano 13. svibnja 2021.)
12. *Video Art Movement Overview*. Mrežna stranica *The Art Story* <https://www.theartstory.org/movement/video-art/> (Pregledano 14. svibnja 2021.)

7. Popis i izvori slikovnih materijala

1. Greta Stern, *Sueño (dream) N° 12*, 1948.
<https://www.artbasel.com/catalog/artwork/58939/Grete-Stern-Sue%C3%B1o-N%C2%BA-12> (Preuzeto 20. svibnja 2021.)
2. Chino Otsuka, *Kina 1985./2005.*, iz serije radova *Imagine finding me*, 2005, kromogeni otisak, 305x406 mm
<https://www.designboom.com/art/chino-otsuka-inserts-her-adult-self-into-photos-from-her-youth-01-13-2014/> (Preuzeto 20. lipnja 2021.)
3. Ana Hušman, *Soba za dan*, 2018., eksperimentalni film
<https://bonobostudio.hr/hr/distribucija/soba-za-dan> (Preuzeto 20. svibnja 2021.)